

Feestrede gehouden bij het 50-jarig bestaan van het 's-Gravenhaagsch Geneeskundig Gezelschap, 8 september 1897

<https://hdl.handle.net/1874/234961>

mm 11558

B. 1897 ✓ 18
(1516)

TER HERINNERING

AAN HET

Vijftigjarig Bestaan

VAN HET

's Gravenhaagsch Geneeskundig Gezelschap.

1847 8 Dec. 1897.

TER HERINNERING

AAN HET

Vijftigjarig Bestaan

VAN HET

's Gravenhaagsch Geneeskundig Gezelschap.

1847 8 Dec. 1897.

TER DRUKKERIJ DER VENNOOTSCHAP „HET VADEBLAND“.

FEESTREDE GEHOUDEN BIJ GELEGENHEID VAN HET VIJFTIGJARIG BESTAAN
VAN HET 'S GRAVENHAAGSCH GENEESKUNDIG GEZELSCHAP,
8 DEC. 1897.

M. H.!

Hartelijk heet ik U welkom in deze bijeenkomst, waarin wij zijn samengekomen om den dag te herdenken, waarop 50 jaren geleden eenige wakkere ambtgenooten het 's Gravenhaagsch geneeskundig gezelschap hebben tot stand gebracht. Het verheugt ons bijzonder, dat wij het voorrecht hebben, heden nog één der oprichters Dr. Blom Coster als eere-Voorzitter in ons midden te zien, als de vertegenwoordiger van hen, die vóór 50 jaren de behoefte gevoelden zich nader aaneen te sluiten *ter bevordering der collegialiteit, der belangen van den medischen stand en van de medische wetenschap.*

Nadat Zutpens geneeskundigen reeds het voorbeeld hadden gegeven door de oprichting van een geneeskundigen kring, kwamen den 8sten December 1847 ten huize van Dr. Schick de Heeren Addink, Blom Coster, Baerken, Holtrop, v. Bylandt, Eikendal, Evers, Chauffeury van IJsselstein, Volgraff en De Ligt bijeen, om het reglement van ons gezelschap vast te stellen en een bestuur te kiezen.

Dr. Addink aanvaardde het voorzitterschap, Dr. Evers werd vice-voorzitter, Dr. Blom Coster secretaris en Dr. Schick penningmeester.

In de rede, waarmede Dr. Addink de eerste wetenschappelijke vergadering in Januari 1848 opende, noemde hij het een treurig verschijnsel, dat slechts elf geneeskundigen tot het gezelschap waren toegetroeden; maar terecht merkte hij op, dat er meer te verwachten was van elf vriendschappelijk gezinden dan van vijftig verdeelden.

Die verdeeldheid bestaat thans niet meer, want ons gezelschap verheugt zich in een krachtigen bloei, zoo zelfs dat het noodzakelijk is geworden het ledental te beperken; want hoe zouden wij anders getrouw kunnen blijven aan het schoone doel, dat de oprichters zich voor oogen hebben gesteld: »bevordering der collegialiteit»?

Het zij mij vergund M. H.! in korte trekken met U na te gaan welke veranderingen en vorderingen de heilkunde heeft ondergaan in de halve eeuw die achter ons ligt. Natuurlijk kan dit slechts in vogelvlucht geschieden, anders zou ik als een tweede Lecher tot morgen moeten spreken en spoedig zou een Cicero uit uw midden mij toeroepen het bekende »quousque tandem Catilina abutere patientia nostra?» Maar bovendien, ik heb U ook geen nieuws te vertellen, ik wil alleen trachten de aangename gewaarwording bij U op te wekken oude bekenden weer te zien, daar sommigen onzer dit stuk geschiedenis geheel, anderen gedeeltelijk hebben medegeleefd.

Beroemde mannen als Langenbeck Sr., Dieffenbach, Rust en Von Walther in Duitschland; Dupuytren, Malgaigne, Velpeau in Frankrijk; Liston, Syme, Cooper in Engeland; Pirogoff in Rusland; Tilanus Sr. in ons land en zoovele anderen, hadden in de eerste helft der negentiende eeuw de heilkunde reeds tot een hoogen trap van ontwikkeling gebracht; maar in de tweede helft onzer eeuw zijn zulke enorme vorderingen gemaakt als in geen enkel tijdvak der geschiedenis van de geneeskunde zijn aan te wijzen.

Die vorderingen danken wij voornamelijk aan twee zaken, aan de *narcose* en aan de *antisepsis*.

Terwijl de operateurs, die ik U noemde, beroemd waren om het »*cito*» zijn eerst het »*tuto*» en »*jucunde*» der operatie te danken aan LISTER en SIMPSON.

Nog versch ligt het in ons geheugen met welk een geestdrift men in de geheele beschaafde wereld het feit heeft herdacht, dat het 50 jaren geleden was dat de *narcose* werd ingevoerd.

Zooals het meestal gaat, kwam de ontdekking der *narcose* niet geheel onverwacht, zij hing als 't ware in de lucht.

Nadat Humphry Davy in het begin van deze eeuw reeds de al-

gemeen verdoovende werking der stikstof-oxydule had gevonden, beweerde toch VELPEAU nog in 1836, dat het een hersenschim was de pijn bij operaties geheel te willen opheffen; want de Académie de Médecine de Paris had plechtig verklaard, dat Hickman, die beweerde een middel te kennen om pijnloos te opereeren, een bedrieger was.

Het is U bekend, dat JACKSON te Boston in 1846 de narcotiseerende werking van aether ontdekte.

Aangespoord door de mededeelingen omtrent de werking van aether was SIMPSON te Edinburgh begonnen proeven te nemen met chloroform en reeds in November 1847 hield hij een voordracht over vijftig gevallen van chloroform-narcose in het Edinburgsche doctoren-gezelschap. Hierdoor toonde Simpson hooger te staan dan Jackson en Morton, die aanvankelijk hadden getracht hun middel geheim te houden en er zelfs patent op hadden genomen, om er goede munt uit te slaan.

Simpson was een onverschrokken narcotiseur en het blijkt uit een verhaal van zijn dochter, verleden jaar in het „British Medical Journal” medegedeeld, dat hij de gevaren der chloroform-narcose niet alle kende. Zij verhaalt, dat haar vader eens na een diner, waar ook dames te gast waren, zijn assistent narcotiseerde om het de gasten eens te laten zien. Het jonge mensch had goed gegeten en had natuurlijk door zijn gevulde maag een zeer moeilijke narcose, zoodat een der dames angstig uitgilde »for Gods sake stop Simpson, you will kill this young man” en Simpson stopte gelukkig bijtijds. Wanneer mijn geheugen mij niet bedriegt dan was het onze eere-voorzitter, die zich hier ter stede het eerst leende tot de narcose in bijzijn van acht collega's.

Reeds in de vergadering van 2 Maart 1848 van ons gezelschap deelde Dr. v. Bylandt twee gevallen mede van chloroform-narcose, door hem in de praktijk toegepast. Hij zeide hiervan, dat de eerste patiënt driemaal convulsies en eenmaal trismus had. Die trismus schreef hij toe aan aanraking van den mond met chloroform; want bij den tweeden patiënt werd die aanraking vermeden en kwam geen trismus voor; vier kiezen werden zonder pijn verwijderd. Het

blijkt dus, dat in ons land Simpson spoedig navolgers vond en tegenwoordig kan men zich niet meer indenken in de ellende, die vroeger in de operatiekamer is geleden. Slechts weinigen zullen in dien tijd hardvochtig genoeg geweest zijn en aangeboren handigheid genoeg hebben gehad, om een chirurg van beteekenis te worden!

Het *cito* moest natuurlijk aan het *tuto* geheel in den weg staan.

Van een nauwkeurige extirpatie van kwaadsoortige gezwellen kon geen sprake zijn en als een voorbeeld hoe snel men in die dagen kon opereeren, herinner ik U aan het bekende verhaal, dat Langenbeck een heupexarticulatie verrichtte in denzelfden tijd, die een toeschouwend collega van het platteland noodig had om een snuifje te nemen. De goede man was naar Berlijn gekomen om den grooten meester te zien opereeren, greep naar zijn snuifdoos, toen Langenbeck het mes opnam en toen hij opkeek was het been geëxarticuleerd.

Eigenaardig is het, dat op dit oogenblik weder de aether- en chloroform-narcosen elkander den voorrang betwisten.

LISTER is door Van Iterson op het Congres dezen zomer in Moscou genoemd: »le plus grand bienfaiteur de l'humanité du 19me Siècle». En terecht, want aan de Listersche methode van wondbehandeling danken wij de enorme vlucht, die de heilkunde in de laatste 25 jaren heeft genomen. Uit de *antiseptische* methode is de *aseptische* geboren, maar het principe is gebleven, zij staan naast elkaar, niet tegenover elkander. Velen onzer herinneren zich nog hoe vroeger een wond werd opgevuld met pluksel, door teringlijders van oud linnen in hun bed bereid.

Als met een tooverslag zijn de gevaarlijkste wondziekten verdwenen. — Wij jongeren lezen in de handboeken, dat er vroeger hospitaalversterf en wondphthisis voorkwam, maar wij hebben het nooit gezien en wij zullen het niet meer zien. — En welk een omwenteling hebben Lister's denkbeelden niet gebracht in den bouw van onze ziekenhuizen en operatiekamers! In ons stedelijk ziekenhuis werden vroeger dikwijls de lijken der klassepatiënten dagen lang bewaard in een kamer grenzende aan de operatiekamer, omdat het lijkenhuis niet deftig genoeg was. En in diezelfde kamer

werden korten tijd daarna weder patiënten verpleegd, die laparotomie hadden ondergaan en daarom zoo weinig mogelijk verplaatst mochten worden. — Een privaat grensde onmiddellijk aan die operatiekamer!

Wij weten trouwens, dat in het Hôtel Dieu te Parijs dezelfde toestanden bestonden. — Ook daar was de operatiekamer boven de lijkenkamer en werden meer patiënten verpleegd dan er bedden waren, zoodat veelal twee patiënten in één bed lagen!

Lister steunende op de onderzoeken van Pasteur deelde in 1867 de resultaten mede van zijn nieuwe methode van wondbehandeling, nadat hij die twee jaren lang in zijn ziekenhuis te Glasgow had beproefd. Terwijl in Leiden, evenals aan de Duitsche klinieken, in 1875 de Listersche wondbehandeling werd ingevoerd, ging men er hier in het stads-ziekenhuis eerst vijf jaren later toe over, omdat het zoo duur was.

Gelukkig hebben wij nu, dank zij het krachtig optreden van Dr. v. Tienhoven in ons liberaal gemeentebestuur, een ziekenhuis waarop wij trotsch mogen zijn, dat in alle opzichten aan de eischen van onzen tijd voldoet.

Het vorige jaar heeft Esmarch te Berlijn bij gelegenheid van het 25ste Congres für Deutsche Chirurgie in een feestrede „ueber künstliche Blutleere” zijn methode herdacht, die hij vóór 25 jaren bekend maakte.

Men wist reeds door elevatie van het lid en omsnoering of door drukking met een tourniquet, het bloedverlies bij amputaties te beperken; maar niemand was nog op het denkbeeld gekomen om daarvoor elastische omsnoering of inwikkeling te gebruiken. Esmarch moest eens een ring van een gezwollen ontstoken vinger verwijderen en dit gelukte hem dadelijk toen hij den vinger van den top af met een draad omwikkelde en op die wijze het bloed van de peripherie teruggreef. Hierover nadenkende kwam hij van zelf tot zijn elastieken zwachtel en slang, die nu door ons dagelijks worden gebruikt en onmisbaar zijn geworden. Nadat hij eerst voor amputaties en resectiës zijn methode had beproefd, heeft hij die verder op allerlei gebied toegepast.

En zoo gebruiken wij nu de Esmarch'sche elastiesche inwikke-

ling en omsnoering bij distorsies en fracturen der malleoli; bij varicose ulcera cruris, voor autotransfusie na hevige verbloeding, ter behandeling van aneurysmata, bij het wegnemen van uterusgezwollen en volgens Bier ook ter genezing van tuberculose.

Ik meen te mogen zeggen dat de drie genoemde ontdekkingen van Simpson, Lister en Esmarch voor de vorderingen der heilkunde de verste strekking hebben; zonder die zou de speciele chirurgie, waarover ik nu zal spreken, nooit zoo ver gekomen zijn als zij nu is.

Het is U bekend, dat reeds in het steenen tijdperk getrepaneerd werd, zooals Tillmanns in een lezenswaard artikel in Langenbeck's Archiv „Ueber praehistorische Chirurgie” heeft medegedeeld.

Er is een tijd geweest, dat men bijna even gemakkelijk tot de trepanatie als tot een venae-sectie overging, getuige een zeker chirurg Mehée de la Touche, die in twee maanden tijds een patient 52 maal trepaneerde. Waarlijk die man droeg zijn naam met eere!

Op actie volgt reactie; spoedig geraakte de trepanatie meer en meer in discrediet, zoodat Stromeijer ten slotte bijna alle indicaties voor de trepanatie verwierp.

De antisepsis heeft de trepanatie weder in eere hersteld en wij weten nu allen hoe bij schedelfracturen, impressies van de tubula vitrea, bloedingen uit de art. meningea media, hersenabscessen, etterige sinusphlebitis, sommige tumoren van het schedeldak of van de meningen uitgaande, ja zelfs gezwollen in het cerebrum en cerebellum door opening van den schedel hetzij door trepaan, beitel of zaag, tot genezing gebracht worden.

In ons land hebben Winkler en Guldenarm bewezen wat de wetenschappelijke methode van onderzoek en een onberispelijke techniek te samen vermogen.

Het interessante geval van schedelplastiek ons door Dr. de Zwaan in de laatste vergadering medegedeeld en de patient genezen van een hersenabsces door Dr. Sikkels in het afgelopen jaar voorgesteld, bewijzen dat de leden van ons gezelschap hebben weten te profiteeren van datgene wat Horsley, von Bergmann, Winkler en anderen hebben bekend gemaakt.

Ik geloof dat wij ook met grond mogen voorspellen, dat wij in de toekomst ook de etterige en tuberculeuse menigitis langs operatieven weg zullen leeren genezen. De operatieve behandeling der epilepsie wint meer en meer veld, zooals door Winkler op het laatste congres der neurologen te Brussel is aangetoond. Zeer up to date is de heilkundige behandeling der ruggegraats-verkrommingen, zoowel de kyphose als de scoliose, eerst door Chipault en daarna door Calot bekend gemaakt. Chipault betwist de prioriteit aan Calot; maar Huessner heeft de vorige week in de Deutsche Med. Wochenschrift bewezen dat de methode van Calot eigenlijk reeds door Hippocrates werd beschreven.

Wel heeft Lorentz een kalmeerend woord doen hooren, maar het staat toch reeds vast, dat wij ook weder hier een goede schrede vooruit zijn gegaan.

Voor al de operatie van Chipault, die de proc. spinosi der wervels bij beginnende spondylitis met zilverdraden onderling fixeert, schijnt mij een uitstekend middel om latere kyphose te voorkomen.

De Röntgensche radiographie is voor de chirurgie in het algemeen reeds een onmisbaar hulpmiddel geworden; maar vooral voor het vinden van kogels in de schedelholte en wervels, of ter herkenning van wervelfracturen, heeft zij groote diensten bewezen.

Niettegenstaande de indicatie voor de suspensie methode van Sayre, dank zij de vorderingen der orthopedie, hoe langer hoe meer inkrimpen, is zij toch belangrijk en verdienstelijk genoeg om hier dankbaar vermeld te worden. Het is een merkwaardig feit, dat in de chirurgie de meest vooruitstrevende beoefenaars en conservatieven de beste vrienden zijn, en dat men op velerlei gebied hoe langer hoe conservatiever is geworden.

Terwijl Kocher jaren achtereen van zich deed spreken om zijn kropexstirpaties, is hij tevens de man geweest, die ons het myxoedum heeft leeren kennen als gevolg der totale kropexstirpatie en heeft hij de indicaties voor deze operatie zeer moeten beperken.

Onze stadgenoot, Dr. Hijmans, heeft zeer onlangs in zijn dissertatie bewezen, dat men ook niet te spoedig mag overgaan tot het verwijderen van tuberculeuse lymphomen. Zijn onderzoek heeft aan

het licht gebracht, dat er ruim tweemaal meer aan tering sterven na de operatieve dan na de conservatieve behandeling der lymphomen.

De resecties van gewrichten door Langenbeek en Ollier tot een hoogen graad van volkomenheid gebracht, ze worden bijna niet meer uitgevoerd en zijn verdrongen door atypische operaties met den scherp lepel of kapsel extirpaties.

Trotsch mogen wij zijn op de resultaten in de laatste jaren verkregen door de operatieve behandeling van het empyeem en het longabsces.

Ook reeds vele gevallen van actinomyose der long en borstwand zijn herkend en genezen, hoewel ook hier weder het joodkali meer presteert dan het mes.

Van Iterson is een der eersten geweest, die met goed gevolg het hartezakje opende ter genezing van etterige pericarditis, waarvan, zooals blijkt uit de laatste mededeelingen van v. Eiselsberg, nog slechts weinige gevallen zijn gepubliceerd.

Doortastend en met succes bekroond, handelde Rehn in Frankfort, die in April op het chirurgen-congres te Berlijn mededeelde hoe hij bij een penetreerende steekwond in de rechter kamer met drie hechttingen de wond van het hart van 1 1/2 cM. sloot en de patiënt zag genezen.

»Ich wollte (schrijft hij in Langerbeck's Archiv) das Möglichste thun um den Kranken zu retten, und so kann ich im Lauf der Operation in die Nothwendigkeit ein Herznaht aus zu führen. Es blieb mir kein anderer weg, so schwer es war, denn der Patient hätte sich unter meinen Augen verblutet.»

De president Von Bergmann wenschte hem geluk met dit succes, ⁽¹⁾ en de vergadering bracht hem een welverdiende hulde.

Vroeger meende men, dat wonden van het hart niet gehecht konden worden. Door temporaire resectie van de 4e en 5e rib kan men de rechterkamer en een deel van de linkerkamer bloot leggen; om den rechterboezem te zien, moet men de 3e en 4e rib resecteeren en somtijds ook een gedeelte van het sternum verwijderen. Men hecht de wond van de rechterkamer tijdens de diastole,

(1) Tot nog toe een unicum.

die van de linker tijdens de systole en brengt het hart meer naar voren door met behulp van kogeltangen het pericardium op te lichten.

Zonder twijfel heeft de chirurgie der buikorganen de grootste omwenteling ondergaan.

'Terwijl vroeger het openen der peritoneaalholte bijna zeker letaal was, zijn wij thans zoo overtuigd dat er geen gevaar in steekt, dat wij niet aarzelen in twijfelachtige gevallen de buikholte te openen, om onze diagnose nader te bevestigen. Terecht is er op gewezen dat men toch niet te lichtvaardig tot de proeflaparotomie mag overgaan; dat men eerst alle hulpmiddelen moet uitputten om tot een diagnose te geraken.

Aan Billroth en zijn leerlingen Czerny, Wölfler, Mikulicz, v. Hacker, v. Eiselsberg en anderen danken wij de maagchirurgie. Nadat zij door dier proeven bewezen hadden, dat resectie v. d. pylorus uitvoerbaar is, werd in 1879 door Péan de eerste pylorus resectie bij den mensch verricht. Zijn patient stierf aan de gevolgen der operatie, maar Billroth was in 1881 gelukkiger. In 1882 resecteerde Czerny voor het eerst met goed gevolg een gedeelte van den maagwand voor een ulcus ventriculi.

Wölfler kwam op de gedachte bij inoperabele pylorus carcinomen de gastro-enterostomie te maken, die later door v. Hacker gewijzigd werd en waarvoor in den laatsten tijd de indicaties meer en meer toenemen.

Witzel heeft door een degelijke verbetering aan te geven bij het aanleggen van maagfistel zich buitengewoon verdienstelijk gemaakt. Het leven der maagfistel-patiënten is daardoor oneindig aangenameer dan vroeger. Voor de techniek der darmresectie meen ik, dat wel Czerny het meest heeft gedaan en thans worden dagelijks zeer uitgebreide resecties zoowel van den dunnen als dikken darm verricht.

Aan Sonnenburg danken wij vooral een grondiger kennis van de typhlitis en appendicitis, een ziekte die vroeger zooveel slachtoffers maakte en thans door het vroegtijdig opereeren een bijna gunstige prognose toelaat.

Het is u allen uit uw praktijk bekend dat tegenwoordig door de eenvoudige laparotomie de tuberculeuse peritonitis geneest. Wel is het ons nog steeds een raadsel waarom die duizenden tuberkels verdwijnen en het kind weder volkomen gezond wordt, dat vroeger ten doode was opgeschreven, maar het feit staat vast en wordt dagelijks geconstateerd. In den feestbundel aan Donders gewijd heeft dr. Roosenburg de eerste gevallen van dien aard in ons land gepubliceerd.

Denken wij aan de chirurgie der lever, galblaas en galgangen, dan verdient Langenbuch onze hulde als de grondlegger daarvan.

Levertumoren worden weggenomen, leverabscessen en lever-echinococen worden met succes geopereerd en hoe langer hoe meer wordt de behandeling der galblaasstenen eene chirurgische.

Von Leijden heeft ons het subphrenisch absces leeren kennen en reeds eenige gevallen zijn door tijdige incisie tot genezing gebracht.

Nadat Simon had bewezen dat men de zieke nier door insnijding der lendenstreek kan verwijderen, heeft de chirurgische behandeling der nier, van het nierbekken en de nierleiders een belangrijke uitbreiding ondergaan. Steenen worden in het nierweefsel of in het nierbekken hetzij door palpatie, punctie of met Röntgenstralen in de naar buiten gehaalde nier aangetoond en verwijderd, de nier wordt gereponeerd en meestal verloopt een zoo ingrijpende operatie als een eenvoudige incisie. De nephropexie bij wandelnier is gebleken een gevaarlooze en nuttige operatie te zijn om de menschen van veel pijn en andere stoornissen te bevrijden. Door de cystoscopie en het sondeeren der ureteren hebben wij de nier-tuberculose tijdiger leeren herkennen en ook leeren bepalen welke nier verwijderd moet worden.

Niet tevreden met het vastleggen van wandelnieren is men ook den uterus, de lever en de milt gaan vastleggen, wanneer die al te mobiel zijn. Kouwer heeft het eerst de splenopexie met goed gevolg uitgevoerd en Van Iterson heeft langs een anderen weg zijn voorbeeld gevolgd.

Terwijl men vroeger den handigen chirurg herkende aan een elegant uitgevoerde steensnijding (sectio lateralis of mediana) zijn

sedert de invoering der antisepsis beide verdrongen door de sectio alta, een operatie die door iedereen gemakkelijk verricht kan worden. Door het ruimer openen der blaas hebben wij nu ook de blaas-tumoren en blaastuberculose leeren behandelen als compensatie voor de steeds zeldzamer wordende blaassteen.

Jarenlang was de hypertrophische prostaat, die het ouden heertjes 't leven zoo onaangenaam kan maken, voor den chirurg een noli me tangere, totdat Ram door proeven op honden bewees, dat de prostaat gaat atrophieëren wanneer men de testes verwijdt. Steunende op dit experiment heeft Ram niet gearzeld de castratie aan te bevelen als het middel om de prostatahypertrophie te genezen.

Toen van 't Hoff in de geneesk. Courant hierover refereerde schreef hij: »Prof. Heynsius plagt op zijn college te zeggen »*Latina non facit sed ornat medicum*». Op zekeren leeftijd kan men ook van de testikels zeggen »*non faciunt virum sed ornant*» en daarom meende hij dat de operatie van Ram weinig toekomst had. De tijd heeft bewezen dat hij goed gezien heeft.

Helferich toonde al spoedig aan dat men in vele gevallen zijn doel bereikt door resectie van het vas deferens en daardoor de testikels als ornamenten kan behouden.

En nu komt Bottini met een instrument voor den dag, waarmee hij de vergroote middenkwab der prostaat in de urethra klieft, zonder pijn en zonder gevaar, en oogenblikkelijk de urinebezwaren opheft.

Zooals ik reeds boven zeide is men wat de chirurgie der ledematen betreft, dank zij de wederinvoering van het jodoform, waaraan vroeger Moleschott reeds zooveel waarde had toegekend, in den laatsten tijd weer conservatief geworden.

Alleen wil ik niet vergeten hier LORENTZ te huldigen voor zijn bloedige en nog meer voor zijn onbloedige methode ter behandeling der aangeboren heupluxatie — Alweder hetzelfde verschijnsel. — Nauwelijks had Lorentz zijn bloedige methode bekend gemaakt of hij zelf beperkte de indicatie daarvoor belangrijk en bracht ons de onbloedige repositie.

Vijftig jaren geleden M. H.! bestond er nog geen gynaecologie.

Men had eenige noties omtrent de liggingsafwijkingen van de baarmoeder en de behandeling met pessaria; de sectio caesarea werd nu en dan, maar bijna altijd met slecht gevolg verricht, maar verder ging men niet.

Eerst met SPENCER WELLS, die in 1859 zijn eerste gevallen van ovariectomie bekend maakte, begon de gynaecologie zich te ontwikkelen en thans is dit onderdeel der heilkunde reeds zoo uitgebreid, dat speciale gynaecologen alle recht van bestaan hebben. — Helaas heeft op dit gebied de furor operativus hevig gewoed, zoozels dat een der bekendste beoefenaars als »der blutige August» bekend staat. Mannen als Spencer Wells, Schröder, Pean, Olschhausen, Hegar e. a. hebben wonderen verricht.

Toen Spencer Wells 1000 ovariectomien had verricht, had hij nog een totaal sterftecijfer van 25 % en hij is geëindigd met dit cijfer tot slechts 5 % terug te brengen.

Toen ik in 1881 promoveerde over hysterectomie, naar aanleiding van het eerste geval in ons land met succes door Dr. de Zwaan geopereerd, vond ik in de laatste statistiek van 1878 door Gusserow bewerkt, dat de mortaliteit nog ruim 50 % bedroeg. In 1881 waren in ons land nog slechts 8 gevallen van supravaginaal amputatie wegens fibromyomata geopereerd (4 door Simon Thomas, één door Sänger en 3 door de Zwaan). Op 't oogenblik opereert men er misschien acht per dag, — terwijl het sterftecijfer stellig ruim 40 % gedaald is en met de ovariectomie-concurreert. Het afsnoeren van den steel dier gezwellen met den elastieken draad heeft hierop grooten invloed uitgeoefend.

Zoolang men den serre-noed van Cintrat gebruikte verloor men de meeste patiënten aan verbloeding.

Geheel onafhankelijk van Hofmokl en Kleeberg was de Zwaan op het denkbeeld gekomen den elastieken draad te beproeven en dadelijk werd dit met succes bekroond.

De sectio caesarea is thans een operatie geworden met een gunstige prognose voor moeder en kind en de indicaties door deze operatie zijn zeer uitgebreid in vergelijking van vroeger.

In de vierde plaats herinner ik u aan de schitterende resultaten,

die thans verkregen worden door de vaginale uterus-exstirpatie, zoodat het carcinoma uteri veel van zijn kwaadaardigheid heeft verloren. Nadat Czerny in 1879 het eerste geval had gepubliceerd, volgde onze vroegere stadgenoot Dr. Berns spoedig zijn voorbeeld en de operatie van Freund, hoe goed ook gedacht, is vervallen.

Nog even wil ik aan de ventro-fixatie v. d. uterus herinneren en liever de vagino- en vesico fixaties als aberraties van Mackenroth en Dührhsen stilzwijgend voorbijgaan.

In het October-nummer van het »Brit. med. Journal'' heeft Gould medegedeeld, dat bij een vrouw, die reeds drie malen zonder blijvend succes wegens recidief van carcinoma mammae was geopereerd, die recidieven spontaan gingen verdwijnen bij het intreden van de menopauze. Een dergelijk geval was door Bowlby waargenomen en hierop steunende heeft Beatson een vrouw gecastreerd, die ook eenige inoperabele recidieven van mamma-carcinoom had. Na verloop van eenigen tijd zijn alle tumoren verdwenen. Door Boyd worden vijf gevallen vermeld, waar ook voorloopig succes werd behaald; maar de tijd van waarneming is nog te kort om een definitief oordeel te vellen.

Zullen wij nu weder gaan castreren? Er is reeds zooveel te veel gecastreerd, alsof het waar was dat »das Weib nur eine Dependenz des Eierstockes ist?''

M. H.! Ik mag niet langer misbruik maken van Uw geduld, anders zou het blijken dat ik werkelijk een Catilina was.

Dr. L. v. d. HOEVEN,

Voorzitter.

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN EN LOTGEVALLEN VAN HET
's GRAVENHAAGSCH GENEESKUNDIG GEZELSCHAP.
1847 8/12 1897.

Mijne Heeren!

Bij het betreden van den catheder is het mij alsof Gij mij toeroept: »*tuto, cito et jucunde*: »Wat ge te zeggen hebt, doet het nauwkeurig, in aangename vorm, maar vooral maak haast, want wij hunkeren om ter feestdisch te gaan!» Val ik dus met de deur in het huis, dan behoef ik ditmaal geen verontschuldiging te vragen, integendeel het is U aangenaam. De Voorzitter heeft U in zijn rede de dies natalis, de namen der oprichters genoemd en niet minder het doel: bevordering der collegialiteit en der ars medica door het houden van wetenschappelijke of den medischen stand betreffende voordrachten of mededeelingen. Reeds dadelijk toog men aan het werk. De ijverige Dr. Baerken, de vader van ons tegenwoordig lid, hield toch al in de eerste vergadering een rede over de heerschende influenza-epidemie en ried daarbij diaphoretica aan; ook de opvolgende vergaderingen getuigen van jeugdigen ijver. Zoo hield Dr. v. Bylandt een verhandeling over herniae incarcerat. en vertelde (schrikt niet HH. Chirurgen) dat zij ook zonder operatie genezen konden, nl. door anus praeternaturalis. Terzelfder tijd en plaatse klaagt hij over de vaccinatie en aanstonds zocht men naar middelen om hierin te voorzien. Men wilde een adres richten tot de stedelijke regeering met verzoek om moreelen en finantieelen steun. Men bedacht zich echter en deed het niet, daar men, met het oog op de staatkundige troebelen, vreesde dat de politici Hygieia en Aesculaap den rug zouden toekeeren. In April '49 werd een afgevaardigde naar Zutfen gezonden om met en op initiatief van den geneeskundigen kring aldaar te onderhandelen over de stichting van een Med. Maatschappij v. Geneeskunst

en naar aanleiding van dien stelden in October '49 eenige leden voor om het reglement zoo te veranderen, dat ons Gezelschap een afdeeling van de Maatschappij zou kunnen worden. Andere verzetten zich er tegen en wilden zelfstandig blijven zoodat ten slotte de Voorzitter, die aanried hierover eens ernstig na te denken, voorstelde een commissie te benoemen ten einde te beraadslagen of het Gezelschap zijn autonomie zou bewaren, dan wel als afdeeling 's Grav. der Maatsch. van Geneeskunst zou herboren worden. In de Dec.-vergadering werd besloten het Gezelschap qua talis te laten bestaan maar daarnaast een afdeeling te stichten met ons reglement als basis doch gewijzigd naar de statuten der Maatschappij. 12 Dec. 1849 werd dit nieuwe Reglement in een buitengewone vergadering voorgelezen en goedgekeurd en is de afdeeling 's Gravenhage der Maatschappij gesticht, geboren uit ons gezelschap als een Minerva uit het hoofd van Jupiter en als bestuursleden traden op EVERS als *praes.*, SCHICK als *penningmeester* en BLOM COSTER als *secretaris*. Een gelukkig verschijnsel M. H. mag men het zeker noemen dat al is de scheiding ook officieel, Minerva haar Jupiter toch nooit heeft vergeten en ook thans nog o. m. 3 leden van het bestuur deel uitmaken van ons gezelschap. Wel is waar heeft de tegenwoordige ond.-voorzitter, toen nog gewoon lid, in '95 een poging tot moord op ons gezelschap willen begaan maar de secretaris maakt het goed door ons zoo dikwijls op zijn even aangename als leerrijke voordrachten te vergasten. In dien tusschentijd (1848—49) had men ook zijn aandacht aan andere gewichtige vraagstukken gewijd; zoo werd een onderzoek ingesteld »naar die punten waarbij het op aankomt bij het leggen der grondslagen eener geneeskundige Staatsregeling» en spoedig was men, dank zij de hulp van V. Bylandt, Evers en Blom Coster, met een ontwerp van wet klaar dat in hoofdzak luidde: »Daar zal slechts een stand van menschen zijn die de Geneeskunde in haar geheelen omvang of slechts gedeeltelijk uitoefenen. De examina zouden bestaan uit een propaedeutisch-candidaats en doctoraal en een Staatsexamen voor de geregtigheid tot de uitoefening der Geneeskunst.

Ook aan voordrachten ontbrak het toen niet. Dr. Blom Coster trad in Juli '48 voor 't eerst op met een rede over de *sarcoptes hominis* en demonstreert een exemplaar er van als ook van de kaasmijt onder het microscoop. Als secretaris was hij niet minder ijverig.

In die vergadering toch stelde hij voor dat de leden maandelijks zouden mededeelen het resultaat hunner bevindingen betrekkelijk de gelijkheden en overeenkomsten tusschen de verschillende waargenomen ziektevormen om daaruit op te maken wat men het algemeene ziektekarakter noemt om dit in verband te brengen met de gelijktijdig in 't werk gestelde waarnemingen omtrent de veranderingen in den toestand des dampkrings, den magnetischen toestand der aarde, seizoenen enz. Ook wordt aangenomen een geneeskundige topografie van 's Gravenhage te maken, maar in deze schijnt men het in *magnis voluisse sat est* wel wat al te letterlijk te hebben opgevat.

In onzen tijd van klagen over de stinkende grachten is het zeker niet onbelangrijk te vermelden, dat in het jaar 1850 de toestand niet veel beter was. Immers, toen gaf Dr. Schick een vergelijkende studie over den tegenwoordigen gezondheidstoestand van 's Gravenhage met die der vorige eeuw en hij kwam tot de conclusie: 1°. dat de verhouding der sterfte tot de bevolking in dat tijdvak veel gunstiger was dan in 1830—'48; 2°. dat de gemiddelde levensduur in de vorige eeuw grooter was; 3°. dat in de vorige eeuw een veel grooter aantal menschen een hoogen ouderdom bereikten. Ja in de als 't ongezondst gereputeerde kwartieren van Londen zou de sterfte weinig verschillen met die in Den Haag. Oorzaak? Natuurlijk de slechte afwatering en de grachten. Het moet toen voor den secretaris een heerlijke tijd zijn geweest, eerder te veel dan gebrek aan stof. Prof. Chanfleury sprak *multa sed non minus multum*, nu eens over favus, dan weer over epithelioma penis; herhaalde malen over de syphilis, haar diagnose prognose en therapie, over de afwijkingen t. g. v. congenitale lues; voorts over de beteekenis der phosphorzure zouten en de urine, over de oorzaken van abortus, enz.

Dr. v. Bylandt demonstreerde den spirometer van Hutchinson.

Al had men in 't jaar '50 nog weinig specialiteiten, toch werden de speciale vakken niet vergeten en zoo zien wij in '52 Dr. Blom Coster optreden als gynaecoloog met een voordracht over de metrorrhagie, en welke liefde hij dat vak toedroeg, bewijst wel zijn tweede rede in '53 over de spontane afscheiding van het ovulum uit den eierstok der zoogdieren. Ook Dr. Vollgraff beweegt zich op dit gebied en deelt de geschiedenis mede van een vrouw van 70 jaar, die aan een hevige metrorrhagie lijdende was, waarvan als oorzaak gold een pessarium, dat in geen 40 jaar was verwijderd. In datzelfde jaar verscheen een rapport over de *Constitutio epidemica*, dat ik U als een waar reliquie uit ons archief aanbied. De oogspiegel was uitgevonden en Dr. Blom Coster haast zich om in '54 dit vindingrijk instrument in te leiden, en gebruikt daarbij als proefdieren het konijn en zijn collegae. Ook nieuwe leden traden toe. Dr. J. Kips in '49, Fritze in 1851, Mess ('54), H. C. Kips in ('55), v. d. Ven in ('55). In Dec. '54 houdt Dr. De Ligt een voordracht over vaccinatie en revaccinatie en later over delirium tremens. Aan psychiatrische onderwerpen ontbrak het evenmin, getuige de rede van Dr. Eikendal over melancholie die hij identisch hield met hypochondrie. Langzamerhand zien wij kennissen. Dr. Piepers en Hendr. de Jong treden in '55 toe en reeds in '56 houdt onze oud-Voorzitter zijn maidenspeech over den invloed van de zeelucht en het zeebad op tuberculose. Hij komt hierin tot de conclusie 1°. dat de zeelucht bij vermeerderde condensatie in een gelijk volumen meer oxygeen bevat dan ijlere lucht; 2°. dat de hoeveelheid acid. carbonicum in de zeelucht zeer gering is; 3°. dat de zeelucht zoutdeelen bevat (Bronium en jodium); 4°. dat de lucht aan de zee meerendeels positief electrisch is, om welke redenen hij in sommige gevallen zeelucht en zeebad zeer aanbeval. Ook de hoemoeopathie krijgt haar beurt en Prof. Evers verkondigt omtrent haar deze stellingen dat hoemoeopathen bevooroordeelde waarnemers zijn, dat zij zich laten leiden door het subjectief gevoel hunner waarneming, dat zij te veel afgeweken zijn van de oorspronkelijke

leer van Hahneman. Dat genoemde spreker zich op veelzijdig terrein beweegt, bewijst wel zijn mededeeling over de chlorose, die de ouderen onder ons zich nog met zooveel genoeg herinneren. Later stelt hij nog een kind voor waaraan ontbrak een linkerarm, aan rechterhand drie vingers, aan rechtervoet drie teenen en aan linkervoet één teen.

Dr. Piepers betreedt ook den catheder. Van hem vinden wij genotuleerd voordrachten over febris puerperalis, over een geval van ectopia vesicae, over tumores uteri enz. Dr. v. d. Ven vergat evenmin zijn plicht. Hij deed mededeelingen o. a. over het dierlijk magnetisme, over de samenstelling van het water enz.

Een groote ijver bleef de leden bezielen, men wilde zelfs een instrument of nuttig boek koopen van het batig saldo, maar het bleef bij het willen. Men nam onderwijl een verpoosing en ging eens lekker dineeren.

Na herstelde krachten (de boog toch kan niet altijd gespannen zijn) treedt Dr. Mess op met een voordracht over de badplaatsen aan de Zuidkusten van Frankrijk en vertelt o. a. als curiosum hoe een baddokter in Cannes door gecompromeerde lucht in 6 uur een pneumonie geneest. Later spreekt hij herhaaldelijk over Scheveningen.

Hoe langer hoe meer treden leden toe. Dr. Kappeyne v. d. Coppello ('58), H. G. Muller en Mouton, gevolgd door Dr. Sängner ('60), Paus Koolhaas ('61) en Hijmans '62). Reeds in Juni '62 vraagt Dr. Sängner 't woord over de eenige en ware oorzaak van de febris puerperalis. In dien tijd was in de Weener kliniek opgemerkt hoe in sommige kraamatdeelingen veel, in andere weinig gevallen van puerperaalkoorts voorkwamen. Semmelweiss had eens gezien, hoe bij een sectie van een lijder aan lijkengif, dezelfde overeenkomst in verschijnselen gevonden werden als hij lijken aan febris puerperalis en hij vaardigde toen uit dat geen praktikant eene vrouw im Gebärlinik mocht aanraken zonder zich de handen met chloorwater gewasschen te hebben. De sterfte nam sterk af en in een verhandeling concludeerde hij dat de eenige bronnen der febris puerperalis zijn: 1°. lijken, 2°. zieke organismen (met

afscheiding van ichor), 3°. gezonde individuen, met zieken of lijken in aanraking gekomen, 4°. zelfinfectie (rotting van placenta enz.) Men ziet hierin dus M. H. de antiseptis als fructus in utero. Nog dikwijls zien wij Prof. Säger optreden en hij en Dr. Hijmans waren het voornamelijk die ons op de hoogte hielden der obstetrie en gynaecologie. De interne leverde ook haar aandeel, nu eens minder, dan meer. Zoo vind ik o. a. vermeld dat een collega in een geval van hardnekkige constipatie een zuigpomp appliceerde en zelfs met succes. Van meer belang was zeker de voordracht van Dr. Hendrik de Jong over de pokken en hare voorbehoeding, en waarin hij Academie de médecine nazeide: »Vacciner et revacciner à outrance» en geen beletsel vond in leeftijd, ziekten enz. Nu ik toch over de besmettelijke ziekten spreek, mag ik zeker wel wijzen op de lezing van Dr. H. G. Kips over de scatlatina, waarin hij sprekende over de prophylactica als bella donna ook noemt, het inoculeeren met serum van roodvonkpatiënten hetgeen hem echter weinig vertrouwen inboezemt.

»Niet steeds was de ijver bestendig van duur» zou men met een variant op Tollens kunnen zeggen, want al traden er ook nieuwe leden toe (Dr. Egeling en Dr. Tempelman v. d. Hoeven), de vergaderingen werden minder bezocht. Al nam echter ook het *multa* der voordrachten af, het *multum* was nog voldoende, getuige de voordracht van Dr. E. Hanlo over een geval van extrautiene graviditeit en in '66 over een ovariaal kyste, het eerste geval in Nederland met succes bekroond (waarvoor hij dan ook een woord van hulde van den president prof. Chanfleury mocht inoogsten) en getuige de eerste speech van Dr. Wolterbeek Muller over de otia trie. Hij wees hierin op de vooroordeelen der medici en leeken, die meenden dat er zoo weinig tegen oorziekten te doen was, hetgeen hij bestreed, terwijl hij tevens waarschuwde voor de gevolgen van verwaarloozing vooral bij kinderen die met min of meer groote doofheid het verzuim hunner ouders of medicus moeten boeten. *Tempora mutantur* MM. HH.

Thans zal wel geen otia ter in den Haag meer klagen over gebrek aan belangstelling, nu hunne spreekkamers bestormd worden door

een oorzieke menigte en zij binnenkort zonder kijf zullen behooren tot de hoogst aangeslagenen in de bedrijfsbelasting. Later in '65 demonstreert Dr. W. Muller den keelspiegel van Moura.

Dr. Pous Coolhaas wijdt niet minder zijn beste krachten aan het Gezelschap evenals Dr. G. H. Muller, die een voor onzen tijd zoo actueel onderwerp behandelt, nl. de alcohol en zijne vergiftigingen. Geestrijke dranken zijn, volgens hem, voor den gezonden mensch evenmin een onmisbare behoefte als andere opwekkende prikkels, die hij tot veraangenaming van zijn leven gebruikt. Het schijnbaar verlangen naar die prikkels geeft geen recht om een drang der natuur tot het gebruik daarvan aan te nemen. Dr. v. d. Ven is het niet met hem eens en zegt dat het menschelijk leven onbestaanbaar zou zijn zonder eenigen opwekkenden prikkel.

Hoe Dr. Eikendal over het rooken dacht, legt hij neer in de aanhaling van de woorden uit het boek van Jolly »l'Influence du Tabac': toen Frankrijk begon te rooken, is het begonnen zich te vergiftigen. Traden vele leden in dien tijd toe, vele vroegen om ontslag, sommige om bijzondere reden (Dr. Chanfleury en Sängner werden in '67 professor), andere om persoonlijke redenen. Gelukkig kwamen zij spoedig op hun verzoek terug en werden met Dr. H. J. Vinkhuizen opnieuw geïnaugureerd. Het toetreden van dezen laatste was werkelijk een aanwinst, want dikwijls hield hij de leden aangenaam bezig. Zoo deelde hij in '68 mede, hoe hij in een geval van hernia incarcerata, ten einde raad, een Keulsche boterpot ziende staan in deze wat aether goot, ze aanstak en bij wijze van kop op den buik der vrouw plaatste met dit schitterend gevolg dat de buik in den boterpot en de hernia in de buikholte terugging. *Relata refero*. In '69 houdt hij een voordracht over de syphilis en hare behandeling, waarbij hij het dualistische standpunt inneemt. Iets later (Sept. '60) deelt hij een geval mee van een meisje van drie jaar met een gezwel in den buik aan de linkerzij, uitgaande van de bekkenholte. Na nauwkeurig onderzoek kon hij geen andere diagnose maken dan van foetus in foetu. In het volgend jaar klaagt hij over het geringe honorarium der medici en iets later doet hij een mededeeling over twee gevallen van

pyaemie. In beiden had zich pus gevormd zonder toetreding van lucht, volgens spreker en de meerderheid der aanwezige leden een krachtig bewijs tegen de leer van het ontstaan van pyaemie, t. g. v. bacteriën, vibrionen enz.

In die jaren ging het met het ledental nog steeds crescendo. In '69 treedt Dr. Baerken toe, in '71 Dr. v. d. Leij en Dr. de Zwaan, en 't volgend jaar werd de oude Dr. Baerken tot eerelid benoemd. In '72 Dr. v. d. Mandele en Dr. le Rutte Sr., in Maart '74 Dr. v. Tienhoven en Dr. v. Dooremaal, in '75 Dr. v. Wely, in '76 Dr. Becht, in '79 Dr. Coert en Hoogkamer, terwijl één werd afgestemd. Geen dezer Heeren behoorde, om een hedendaagsch geliefd woord te gebruiken, tot de werkelozen. In 1870 houdt Dr. Baerken een voordracht over pyaemie, waarbij Dr. Egeling zich verwonderde, dat hij niet gesproken had over het verbreid zijn van etterbolletjes in de lucht en later een zeer doorwerkte lezing over contagium en contagieuse ziekten, waarvan hij blijkens de notulen een grondige studie had gemaakt.

Dat er curiosa werden meegedeeld, daarvan getuigt het volgende. Dr. Hendrik de Jong verhaalde van eene vrouw, bij wie bij lokaal onderzoek een enorm uitgezette urethra was gevonden, waarin haar alter ego den coitus had uitgeoefend en dat beide echtelieden nimmer op de mogelijkheid daarvan hadden gedacht. In dat jaar verdedigt Dr. J. Kips ook de volgende eigenaardige stelling: »de zoogenaamde expectatieve behandeling is bij de meeste ziekten de meest aangewezenen." Gelukkig vond hij hevig probest. De voordrachten van Dr. De Zwaan verdienen onze aandacht zoowel om de qualiteit als om de quantiteit. In Juli '73 doet hij mededeelingen over ovariotomie, in Nov. vertoont hij de Esmarch'sche zwachtel, in '74 spreekt hij over struma, in '75 over de processen bij de reunio p. prim. en sec., in '77 over hernia incart. en aneurysma poplitea enz. enz.

Een blaam op onze therapie wierp zeker Dr. Vorstman, toen hij meedeelde dat een p. met hevige gewrichtsrheuma steeds erger werd onder het gebruik van salic nat. en beter toen hij niets meer innam en als bewijs dat de beruchte L. Nieuwstraat in dien tijd

ook al niet op soliede riolen kon bogen, geldt wel zeker zijn klacht over de slechte rioleeringen waarbij hij als proef op de som meedeelt dat hij er zelf doorheen gezakt was.

Was het jaar '77 voor ons land treurig gewichtig om den dood van de Koningin, ook voor ons gezelschap had het treurige gevolgen kunnen hebben. Een der leden toch deelde mede hoe de meeste vreemde medici verschillende diagnoses bij onze Koningin hadden gemaakt dat zelfs Spencer Wells een tumoruteri had gevonden ja dat een medicus schriftelijk had geconstateerd dat het hart volkomen in orde was. En wat vond men bij de sectie. Een mitralis gebrek, een snoerlever, en galsteen. Triomfantelijk riep dan ook de haar behandelende geneesheer uit: »in Holland kan men ook wel diagnoses maken". Uit het later gepubliceerd sectieverslag bleek echter dat de spreker, parlementair uitgesproken, zich vergist had. Men verweet hem dit, en daarover vertoornd hield hij in Febr. '78 een rede over medische geloofwaardigheid. Behoefde men tegenover de patiënten niet altijd voor de volle waarheid uit te komen, tegenover zijne collega's wel en hij vroeg nu of zijne mededeelingen in strijd waren met het officieele sectieverslag. *Tunc erat rumor in casa*, ja zelfs een der medici sprak van tornen, waarop de spreker woedend werd. De secretaris, geboren diplomaat, wist te zwijgen, en de notulen zeggen dan ook niet wat de overlevering verhaalt, dat er niet alleen ernstige, maar zelfs bloedige tafereelen bijna het gevolg er van waren geweest. Gelukkig is het zoover niet gekomen, zelfs een der strijders zien wij nog in ons midden en tevergeefs zult gij bij hem zoeken naar een litteeken, dat U doet denken aan een degenstoot, een sabelhouw of schramshot. Thans komen wij aan Dr. v. Wely die, blijkens zijne stellingen, een tegenstander was van het toezicht op de prostitutie, tot groot misnoegen van zijn collega Dr. BAERKEN die in Sept. '78 naast vele anderen ook deze stelling verkondigde: Het is wenschelijk het sanitair toezicht te behouden en het zelfs wenschte bij de manne toegepast te zien. Of de Directeur van het Kinderziekenhuis deze meening nog is toegedaan, weet ik niet, maar hij zal het toch wel niet meer eens zijn met de volgende door hem ver-

kondigde stellingen, die een aardig licht werpen op den overgangstijd der wetenschap. 1°. »De microscopie heeft de macroscopische beschouwing der tuberculose geen stap verder gebracht, eer verwarring gesticht. 2°. De tuberculose leer volgens Virchow dient te worden verlaten. 3°. Onwetenschappelijk is het van een virus tuberculosis te spreken. Voortdurend zien wij het ledental toenemen. Dr. Roosenburg en L. V. der Hoeven in '81, Dr. Gerardts en Feith in '83, Steijn Parvé in '84, Nortier in '85, Korteweg in '86, Cohen Tervaert '87 met Antonie de Jong, en het jaar daarop zijn naamgenooten Arie en Cornelis de Jong. Langzamerhand krijgt ook bij ons de nieuwere wetenschap meer vertrouwen al blijven er ook sceptici.

Dr. Dooremaal is een verstokt twijfelaar wat de antiseptis betreft, zelfs zoo dat Dr. Egeling hem eens verwijt dat hij er geen verstand van heeft. Vermoedelijk om zich te wreken verdedigt hij in '81 de volgende stellingen: 1°. Het menschedom zou gelukkiger zijn dan het nu is, indien er geen desinfectantia bestonden; 2°. Tegenover het problematisch nut van desinfectantia staat de positief schadelijke werking scherp tegenover; 3°. De tot nu toe bekende desinfectantia werken alleen zuiverend op het geweten van den medicus en de verbeelding van den patiënt. Ik kan mij de verontwaardiging voorstellen der jongere medici, die in de Carbolspray en de Makintosh het eeuwig leven meenden te vinden en dan ook heftig protesteerden. En toch MM. HH. met wijlen Mr. Des Amorie v. d. Hoeven roep ik uit: *Tout passe, tout revient*. Al zijn wij heden niet zoo kras in onze uitingen, al zoeken wij ons heil ook nu nog wel in 't sublimaat en 't carbol, wij weren ze toch zooveel mogelijk, bekend met hun schadelijke inwerking op de weefsels en trachten ons doel te bereiken met de asepsis. Met recht wees dan ook de Voorzitter, Dr. Hijmans, op de woorden door Prof. Korteweg in de algemeene vergadering van de Maatschappij van Geneeskunst van '87 gesproken (dus zes jaar daarna) dat het juist de herhaalde carboloplossingen waren die onze resultaten bedierven en dat er in dien antiseptischen tijd zulke peracute septichæmieën voorkwamen, als men ze voor dien tijd niet dikwijls ontmoette.

Maar weer dringt zich het *tout passe tout revient* aan ons op. Immers niet tevreden met de resultaten der asepsis, schijnt Mikulicz weer over te hellen naar de antisepsis en neemt zijn toevlucht tot den gedesinfecteerden handschoen en sluier. Wanneer Gij de notulen van die jaren inziet, dan zult Gij ervaren hoe Dr. v. Dooremaal de ziel is geweest van het gezelschap, hoe hij altijd aanwezig was, steeds over iets wist te spreken en zich altijd bereid verklaarde om een voordracht te houden. Dr. Heijmans deelde nog herhaaldelijk interessante gevallen mede, o. a. het volgende over een ruptura vaginae. Na een moeilijken partus t. g. v. vernauwd bekken wilde men de placenta verwijderen. Men kon haar echter niet vinden, maar voelde een duchtige scheur in de vagina. De vrouw was haar einde nabij, maar dank zij den aether en de vis medicatrix naturae genas zij, de wond sloot zich en van de placenta heeft men nooit iets meer bemerkt. Dr. Molenaar, die helaas slechts kort lid is geweest, heeft toch ook den tol betaald door een bijdrage te leveren over de zoutzuurafscheiding bij carcinoma ventriculi. Dr. Coert's naam zien wij ook vermeld in een lezing over Empyeem, over de chronische tuberculosis, over de klimaatbehandeling bij phthisis, over cholestorna duodenalis. Dr. Roosenburg laat zich evenmin onbetuigd. In '87 deelt hij een geval mee van peritonitis tuberculosa, die na laparatomie nooit was teruggekomen waarvan men toen noch een verklaring te geven noch een antecedent wist te noemen. Herhaalde malen trad deze spreker op, nu eens over gevallen in de praktijk, dan weer over castratie bij de vrouw, over typhlitis, over de beste behandeling der vesico vaginaalfistels. Jammer dat zijn spreekader tegenwoordig zoo zelden vloeit!

Ook andere leden, wier namen wij thans helaas op de lijst der spreekbeurten missen, voerden menigmaal het woord. Dr. Steijn Parvé sprak over den Kephalotryptor en Kranioklast over partus artemisematurus, over den Kefir; hij gaf verslag van het Vroedvrouwenfonds, in '76 door Dr. Piepers opgericht, Dr. Gerardts over de behandeling van atropine-vergiftiging met pilocarpine, Dr.

C. M. de Jong hield een lezing over fibromyomata uteri en hunne exstirpatie, over herniotomiën; over longen-chirurgie (zoo ik mij niet bedrieg). Dr. Nortier vertoonde den kommagacil en sprak later over M. Barlowii. Dr. Arie de Jong vergastte ons op zijne onderwerpen over hypnose en suggestie, over somnambulisme, melancholie en crimineele suggestie. Mogen deze allen weer eens spoedig nieuwe vruchten hunner wetenschap op de tafel des secretaris voorzetten! En de gebroeders v. d. Hoeven: Heeft Dr. C. v. d. Hoeven Uw aandacht verzocht voor zijn Crown en bridgework en dit jaar weer voor de Prothese bij onder- en bovenkaak resecties, onze Voorzitter heeft herhaaldelijk Uwe attentie gevraagd. Voor maidenspeech koos hij der nabehandeling bij tracheoomie, later sprak hij over de maladie de Rainaud, over pes aequi novarus, over syphilis, over chirurgische gevallen in het Ziekenhuis, over myxoedeem, over empyeem bij kinderen, kortom te veel om te noemen. Ja, het schijnt mij MM. HH. dat wij van daag niet alleen vieren den 50en verjaardag van ons gezelschap, maar ook het feit van de 50e voordracht van den praeses herdenken! Nieuwe leden bleef het gezelschap verwerven nl. De Niet (89), de Geus (89), v. Leent en Polano (90), v. d. Sluis (90), Tellegen (90), Carsten, C. v. d. Hoeven, Hazewinkel, Halberstma (92), Binnendijk en Valkenburg (93), Selhorst, Snijders, Baëzae, Aalbersberg en le Rutte (94), Klosser v. Dam, Herman de Jong, Heijnsius en de ondergeteekende.

Hoe jammer dat men de vleugelen des tijds niet kortwieken kan, want ik zou U ook zoo gaarne meer uitvoerig de voordrachten der laatste jaren willen meedeelen maar het *edite bibite collegiales* ruischt mij hoe langer hoe meer in de ooren. Toch wil ik ze even memoreeren. Gij herinnert U nog wel de uitvoerige rede van Drs. Tienhoven en Coert over de eedsquaestie en hoe hij daarbij deze stellingen verkondigde: 1°. dat de arts door een wet daartoe geroepen openbare wat hij mag, maar verzwijge wat hij, volgens zijn meening, als geheim zich toevertrouwd acht. 2°. dat in alle andere zaken van geheimhouding de arts niets plaatse noch doe plaatsen tusschen zich en zijn aan hemvertrouwde patiënt.

Gij weet ook hoe Dr. Tienhoven ons ingeleid heeft in die Chole-
rafrage en ons later bekend maakte met de theorieën van Koch
Pasteur en Metschnikoff over de immuniteit, de uitputtings- en
de assimilatie theorieën. Dat de tuberculine in '91 ook bij ons
herhaaldelijk besproken werd en wel door Dr. Zwaan, V. Wely
en Baerken behoef ik U zeker niet te zeggen.

In Nov. '95 had een verschrikkelijke gebeurtenis plaats. Onze
Afd. der maatschappij had besloten meer vergaderingen te houden
om met recht haar bloei te bevorderen. In dien tijd werden bij ons
door toevallige omstandigheden weinig voordrachten gehouden en
misschien bevreesd dat hierin geen verandering zou komen, deed
Dr. W. Muller de vraag aan het Bestuur of het er niet eens over
gedacht had om het gezelschap op te heffen. Een ieder zweeg,
keek zijn buurman aan en de toenmalige vice-praeses Dr. Tellegen,
bleek van schrik en woede, den steel van den hamer omklemmend
als een krijgsman het gevest van de sabel, riep uit: »J'y suis j'y
reste", 'tgezelschap blijft bestaan. En met welk gevolg? De sprekers
volgden elkander geregeld op. Dr. Cohen Tervaert die reeds meer-
malen het woord voerde (over de behandeling van larynx-tuberc,
over de ziekte van den Duitschen Keizer) hield een rede over de
otitis media en haar therapie. Dr. Le Rütte interesseerde ons voor
zijn Traumatische neurosen en Pleuritisbehandeling, Dr. Herman
de Jong voor »het een en ander bij ernstige verwondingen", Dr.
Sikkel ('96 lid geworden) hield zijn bekende voordracht over het
genezen hersenabsces en later over de werking van chininezouten.
Bense (96) over Indische toestanden en ik zelf over tabes arthropathiën
Kortom MM. HH., in plaats van den dood zien wij 't leven, nog
meer wanneer Gij let op de nieuwe leden, Dr. Pompe van Meer-
dervoort (in '97 lid), die met U sprak over de hyperaemie als
curculatie stoornis in het vrouwelijk geslacht, Dr. Walther ('97)
die het pseudomyxoma zoo duidelijk bij ons inleidde, Dr. Cowan
(97), Dr. Josselin de Jong en Dr. D. W. Ekker ('97) in waar-
heid een groote aanwinst. Drie redevoeringen wil ik nog vermelden
en ik begin met die van Dr. Tellegen (ook hij was steeds een
ijverig lid) over den extramatrimonieelen coitus en die van

collega Keuchenius over de medische wetenschap en het Christelijke geloof, de eene streng op het gebied van moraliteit, de andere streng op dat van religie, beide zoo passend in onzen tijd van uitersten. Hoe men ook over hen moge denken, dezen lof zal niemand den schrijvers onthouden dat zij voor hunne meening uitkwamen met een overtuiging die vriend en vijand hunner theorieën eerbied afdwong. Aangenaam is 't mij, dat ik mag zeggen, dat wij op de laatste vergadering van 't vijftigste jaar Dr. de Zwaan, een lid zoo al niet der oude dan toch der oudere garde zagen optreden. De aandacht aan zijn belangwekkende demonstratie gewijd, 't applaus hem geschonken, zij 't beste bewijs, hoe een dergelijk sympathiek en leerrijk optreden van een lid dier garde door het jongere geslacht wordt geapprecieerd. Laat ik ten slotte er nog aan herinneren, dat Prof. Halbertsma, Dr. v. d. Sleyden, Dr. Pareau, Dr. Bleekrode en Prof. Treub als gasten onze vergaderingen met een lezing hebben vereerd.

Met enkele mededeelingen van administratieven en reglementairen aard wil ik eindigen. Het gezelschap opgericht door 9 leden, heeft er 86 gekend en telt thans 40 gewone en 7 buitengewone.

Onder die 86 waren 4 eereleden (Dr. Egeling, Dr. Baerken Sr., Dr. G. M. Muller en Dr. v. d. Ven).

Als Voorzitters heeft het gekend Dr. Addink, Dr. Evers, Prof. Chanfleury v. IJsselstein, Dr. H. J. Kips, Dr. Hendrik de Jong, Dr. De Zwaan, Dr. Hĳmans, Dr. v. Dooremaal, Dr. v. Leent, Dr. Tellegen en Dr. L. v. d. Hoeven.

Als ondervoorzitters Dr. Evers, Dr. Eikendal, Dr. Hendrik de Jong, Dr. Blom Coster, Dr. v. d. Ven, Dr. de Zwaan, Dr. Kips, Dr. Dooremaal, Dr. W. Muller, Dr. Tellegen, Dr. v. d. Hoeven, Dr. C. Tervaert.

Als penningmeesters Dr. Schick, Dr. Eikendal, Dr. Wolterbeek Muller, Dr. J. Kips, Dr. Heĳmans, Dr. Piepers, Dr. Baerken, Dr. L. v. d. Hoeven. Als secretarissen slechts 4: Dr. Blom Coster, Dr. Wolterbeek Muller, Dr. Nortier en mijn persoon.

De meest ingrijpende verandering in het Reglement is die van Dec. 1870, waarbij ook artsen, niet gegraduateerden, het lidmaat-

schap mochten aanvaarden, en een tweede zeer belangrijke wetswijziging is die van Sept. '95, waarbij de leden werden verdeeld in gewone en buitengewone, het ledental werd beperkt tot 40, het bezoeken der vergaderingen althans éénmaal in de twee jaren verplichtend werd gesteld en waarbij als voorwaarde van het lidmaatschap het houden van een voordracht binnen de eerste twee jaar werd gevraagd, bepalingen die indertijd reeds door Dr. Wolterbeek Muller waren voorgesteld.

Ziethier dan MM. HH. 't verslag van de werkzaamheden en de lotgevallen van het gezelschap, zeer onvolledig en kort met het oog op den mij beschikbaren tijd. Was 't voor mij en naar ik vermoed ook voor mijn tijdgenooten, hier aanwezig, belangwekkend een blik in den overgangstijd der oudere medische wetenschap te mogen slaan, voor de ouderen hier tegenwoordig zal het, naar ik hoop, aangename herinneringen aan vele gezellige avonden, aan menig zaakrijke voordracht, aan menig heftig doch leerrijk discours hebben opgewekt. Ja als 't ware als in de cynematograaf ziet Gij ze weer voor U schijnen Uwe oude kennissen, Uwe vrienden van voorheen, al zijn zij ook nog zoo weinig scherp geteekend, zoo flauw gekleurd. Ook ik herken er enkele met U. Ik zie met U den ouden Dr. Addink, den kleinen, deftigen geneesheer met het hoofd stijf in de schouders, met afgemeten tred loopend alsof iedere verkeerde stap een menschenleven zou kosten en Gij herinnert U nog, Dr. Blom Coster, hoe Gij hem nog eens den thermometer tuto, cito et jucunde hebt leeren gebruiken. Gij ziet den ouden Dr. J. Kips nog voor U toen hij zijn collega Muller op zijn gouden feest in het Latijn toesprak; Gij herkent den ouden Dr. Eikendal met de groote vadermoorders, den gekleeden jas open, de linkerhand op den rug, de rechter op een stok, blazend en hijgend uit de Nieuwstraat komend als vermoeid van zijn weldoen in de armenwijk. Gij ziet Dr. Hanlo, in de glorie van zijn tijd, Dr. Volgraff en Prof. Evers met hun karakteristieke koppen. Gij herkent den ouden Dr. Baerken en Gij herinnert U zijn menschenliefde nog eens van gemeentewege beloond. De jonge Dr. Kips, Carsten en Egeling, zij verschijnen voor U met al de aangename

herinneringen aan hun persoon verbonden. Gij herkent Dr. Hijmans den kundigen, vastberaden en hartelijken medicus, wiens groote roem o. m. is, dat hij nog zoo moeilijk bij zijn patiënten te vervangen is. Gij ziet weer in Uwe gedachte Dr. Van Dooremaal, den vroolijken aangenamen causeur, zoo onmisbaar op een feest als van heden. Gij herinnert U den wetenschappelijken Dr. Molenaar, helaas reeds gestorven. Gij denkt aan Dr. Ingenhousz die met zoo veel lust de practijk was begonnen, zoo spoedig als haar slachtoffer viel, aan Dr. v. Leent, den keurigen marine-officier in vorm, en die zoo in den oorlog van 1870 zijne sporen als offic. van gez. heeft verdiend.

Stemt de herinnering aan hen allen ons onwillekeurig weemoedig, gelukkig kunnen wij met Piet Paaltjens uitroepen: „Er zijn er nog ons gebleven”, en wanneer ik dan gelet op de verdiensten voor ons Gezelschap er bij voeg de woorden die er op volgen *»nog beteren dan zij”*, dan heb ik in het bijzonder 't oog op U Dr. Wolterbeek Muller, die 18 jaren lang (69—87) het secretariaat zoo nauwkeurig hebt waargenomen en (last not least) op de beide oudsten: Dr. Blom Coster, het eenige hier aanwezige lid-oprichter, die meer dan twintig jaar als secretaris het gezelschap aan zich heeft verplicht en heden nog zoo'n stoffelijk bewijs van zijn sympathie gaf en aan dr. Hendrik de Jong, ons trouw lid, onzen goeden raadsman die er zelfs voor gezorgd heeft dat de bevolking van het 's Grav. Gezelschap niet achteruit zou gaan door ons zijn beide zonen als waardige leden te schenken.

Wanneer ik U beiden (Dr. Bl. Coster en De Jong) dan zoo voor mij zie, zoo recht van lijf en leden, zoo vroolijk en opgeruimd, zoo helder van geest, nog zoo weinig de teekenen van Uw leeftijd dragend, dan weet ik op geen betere wijze mijn verslag te eindigen dan met dezen wensch: *»Het 's Grav. Gen. Gezelschap spiegele zich aan zijn beide oudste leden. Trots het rijpen der jaren, blijve zijn geest en zijn hart steeds jong!”* Dixi.

A. F. A. M. VAN DOMMELEN,
Secretaris.

L. J.!

Gevolg gevend aan den wensch, uitgesproken op de jl. Januari-vergadering, heeft het Bestuur van het 's *Gravenh. Geneeskundig Gezelschap* de eer aan de Leden een exemplaar aan te bieden van de Feestrede, gehouden door den Voorzitter, en het Verslag der Werkzaamheden en Lotgevallen, uitgebracht door den Secretaris, op de Buitengewone Vergadering van 8 Dec. '97, ter herdenking van het 50-jarig bestaan van het Gezelschap.

Het Bestuur voornoemd:

Dr. G. D. COHEN TERVAERT,
Voorzitter.

A. F. A. M. v. DOMMELEN,
Secretaris.